ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint

ARCHIVE

Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 5 – 2009 Offprint

Volume No: Archive Volume 5, 2009
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: June 12, 2009

Παραπομπή ως: Καλογερόπουλος, Κ. 2009. "Πολιτικός ρεαλισμός και πολεμική δύναμη στην αρχαιότητα," *Archive*, 5: 22-28 DOI: 10.5281/zenodo.4556833

Πολιτικός ρεαλισμός και πολεμική δύναμη στην αρχαιότητα

Λέξεις κλειδιά: *δημηγορία*, *Δημοσθένης*, *διάλογος των Μηλίων*, *Ηρόδοτος*, *Θουκυδίδης*, *Ισοκράτης*, *κερκυραϊκά*, *περσικοί πόλεμοι*, *πόλεμος*, *πόλις*, *πολιτικός ρεαλισμός*, *προς Φίλιππον*

Κ. Καλογερόπουλος, Δρ. Πανεπιστημίου Αιγαίου

Abstract
In his work *On War*, Karl von Klausewitz reveals the essence of war as the exercise of the power of war to achieve political goals. He describes it as a method of achieving the aspirations of a nation, unrestricted by any law other than that which leads to the completion of the purpose. The "survival of the fittest" -a concept that does not necessarily coincide with that of the "most appropriate"- as Huxley has shown, is not only a biological but also a social idea and allows us in part to explore the meaning of politics and power in Greece of classical antiquity and the Persian Empire, based on the texts of two ancient historians (Herodotus – Thucydides) and two orators (Isocrates – Demosthenes).

Στο έργο του *Περί του Πολέμου*[1] ο Καρλ φον Κλαούσεβιτς αποκαλύπτει την ουσία του πολέμου ως άσκηση της πολεμικής ισχύος για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Τον περιγράφει ως μέθοδο για την επίτευξη των επιδιώξεων ενός έθνους, απεριόριστη από οποιοδήποτε νόμο, εκτός από εκείνον που οδηγεί στην ολοκλήρωση του σκοπού. Η «επιβίωση του ισχυρότερου» -μια έννοια που δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκην με εκείνη του «καταλληλότερου»- όπως έδειξε ο Χάξλεϊ δεν είναι μόνον βιολογική αλλά και κοινωνική ιδέα[2] και μας δίνει εν μέρει τη δυνατότητα να διερευνήσουμε την έννοια της πολιτικής ισχύος στην Ελλάδα της κλασικής αρχαιότητας και την περσική αυτοκρατορία, στηριγμένοι στα κείμενα δύο ιστοριογράφων (Ηροδότου – Θουκυδίδη) και δύο ρητόρων (Ισοκράτη – Δημοσθένη).

Η πολεμική ισχύς

Πριν εξετάσουμε, ωστόσο, τις θέσεις των συγγραφέων για την πολεμική ισχύ, χρειάζεται πιθανώς να διερευνήσουμε τις πιθανές ερμηνείες που αποκτά η έννοια, όταν την αναλύει κανείς με διαφορετικά κριτήρια και υπό διαφορετικές οπτικές γωνίες. Σαφώς οι αναφορές των συγγραφέων εστιάζονται στην πολεμική δράση, όχι όμως εκείνη που διεξάγεται μόνο στο πεδίο των μαχών. Εδώ η έννοια της πολεμικής ισχύος συνδέεται περισσότερο με την προετοιμασία της πολεμικής μηχανής για πόλεμο, καθώς επίσης και με τις στρατηγικές επιλογές που κάνει κάθε πόλη προκειμένου να αυξήσει την κυριαρχία της, καθώς η στρατηγική του πολέμου είναι άμεση συνάρτηση των πολιτικών επιλογών του κράτους.

Η προετοιμασία, ωστόσο, δεν αφορά μόνο στην πρακτική της φυσικής προπαρασκευής, η οποία περιλαμβάνει την εξοπλιστική διαδικασία και τη συγκρότηση ενός εκστρατευτικού σώματος. Η προετοιμασία συμπεριλαμβάνει έννοιες όπως η διατήρηση της εξουσίας, η

[1] Clausewitz 1976, 82 και 103-105.

[2] «*Χρειάστηκε να παραδεχθώ ότι η επιστημονική μέθοδος της εφαρμογής των αρχών της εξέλιξης στην ανθρώπινη κοινωνία δύσκολα εφαρμόζεται στην πολιτική. Και τούτο διότι οι άνθρωποι δύσκολα θα αποκτήσουν εκείνη την ευφυΐα που θα τους επιτρέψει να επιλέξουν το καταλληλότερο*». Περισσότερα βλ. Huxley 1989, 34-38.

ιδεολογική προπαρασκευή, ο εθνικός μύθος, η αξιοποίηση των κινήτρων, η άσκηση της διπλωματίας και η ιδεολογία της εύνοιας του ισχυρού. Ο πολιτικός ρεαλισμός των Ελλήνων εκείνης της περιόδου της ιστορίας από τη μία και ο κυνισμός της υπερεξουσίας ή η εύστροφη διπλωματία των βασιλέων της Περσίας και των συμβούλων τους περιλαμβάνουν όλες τις παραπάνω έννοιες σε μία ενότητα.

Ένα άλλο σημείο που θα χρειαστεί να λάβουμε υπ' όψιν μας είναι ότι οι απόψεις για την πολεμική ισχύ εκφέρονται από δύο ιστοριογράφους με διαφορετική αντίληψη για την καταγραφή της ιστορίας και από δύο ρήτορες με επίσης διαφορετικές απόψεις για την αύξηση της πολεμικής ισχύος της αθηναϊκής πόλης[3]. Τα κίνητρα σε κάθε περίπτωση είναι διαφορετικά, όπως και οι επιδιωκόμενοι στόχοι, αλλά στο σύνολό τους εξεταζόμενα αποδίδουν μια αρκετά ολοκληρωμένη εικόνα για το τι σημαίνει η πολεμική ισχύς στα υπό εξέτασιν κείμενα και τις ιστορικές περιόδους που αντιπροσωπεύουν.

Ηρόδοτος

Ο Ηρόδοτος επικεντρωμένος στο κατ' εξοχήν αντικείμενό του, τους περσικούς πολέμους, εξετάζει πέραν της πολεμικής ισχύος το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτικό και μυθολογικό υπόβαθρο στις ιστορίες που αφηγείται. Το κεφάλαιο 155 της ενότητας *λυδικός λόγος*[4] αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε ο Κύρος το πρόβλημα των Λυδών. Άτυπος σύμβουλος του Κύρου στον διάλογο είναι ο Κροίσος, πρώην βασιλεύς της Λυδίας, αιχμάλωτος πλέον του Πέρση βασιλέα.

Ο Κύρος σκεπτόμενος πώς θα κατορθώσει να διατηρήσει την εξουσία του επί των Λυδών, ρωτά την γνώμη του Κροίσου. Η απάντηση του Κροίσου είναι μια επίδειξη διατήρησης λεπτών ισορροπιών, διπλωματίας και αναζήτησης της εύνοιας του ισχυρού. Όντας πατήρ των Λυδών -ως πρώην βασιλεύς- οφείλει να ελιχθεί ανάμεσα στην απροθυμία του να επιβληθούν αυστηρές κυρώσεις στον λαό του και την υπονόμευση της εμπιστοσύνης που δείχνει ο Κύρος στο πρόσωπό του. Η ακραία μορφή άσκησης της πολεμικής ισχύος που υιοθετεί έστω και υποθετικά ο Κύρος, η εξαφάνιση των Λυδών και των απογόνων τους, είναι ένα δείγμα της ωμής βίας στην οποία μπορεί να φθάσει η άσκηση της πολεμικής ισχύος.

Ο Κροίσος προσπαθεί να διοχετεύσει την οργή του Κύρου στους πραγματικούς αίτιους και προτείνει την ιδιοφυή στρατηγική της εκθήλυνσης των Λυδών πολεμιστών. Με την έννοια *εκθήλυνση*, ωστόσο, εννοείται μάλλον η στροφή των πολεμιστών σε ειρηνικές δραστηριότητες που σχετίζονται με το εμπόριο ή τις τέχνες και συμφέρει τόσο την περσική αυτοκρατορία, όσο και το έθνος των Λυδών. Η μεταστροφή των πολεμιστών και η αναπόφευκτη άσκηση της εξουσίας του Κύρου είναι μια ειρηνική στρατηγική επίδειξη της πολεμικής ισχύος.

Στην περίπτωση των Μήδων και του Διηόκη, ο ιστορικός αφηγείται τη δημιουργία ενός τυράννου[5]. Παρακολουθούμε στην εκφορά του λόγου του πώς ένας άνθρωπος, εκμεταλλευόμενος το κύρος, την ευρεία αποδοχή και τις ανασφάλειες του λαού του, κατορθώνει να αποκτήσει τη δύναμη, για την ακρίβεια την πολεμική ισχύ, που διαχειρίζεται όχι εναντίον κάποιου εξωτερικού εχθρού, αλλά για να εγκαθιδρύσει την τυραννίδα του. Η

[3] Βέβαια ο J. H. Finley καταθέτει την άποψη πως ο Θουκυδίδης και οι σύγχρονοί του μορφώθηκαν στην ρητορική, γεγονός που για τον Θουκυδίδη τουλάχιστον αντανακλάται στις δημηγορίες του. Περισσότερα βλ. Finley 2001, 71.

[4] Ηρόδοτος 1998, 219.

[5] Ηρόδοτος 1998, 155-163.

κατασκευή ενός κάστρου με υψηλά τείχη (1.98), η οργάνωση κατασκόπων πληροφοριοδοτών σε όλη τη χώρα (1.99) είναι στην πραγματικότητα η προπαρασκευή μιας πολεμικής μηχανής, την οποία ο ίδιος διαχειρίζεται προς όφελος της προσωπικής του εξουσίας, εναντίον μιας υποθετικής εσωτερικής απειλής.

Θουκυδίδης
Τα κείμενα που εξετάζουμε στην περίπτωση του Θουκυδίδη σχετίζονται με τον τελευταίο λόγο του Περικλέους, σε μια περίοδο κατά την οποία το ηθικό των Αθηναίων έχει πέσει εξαιτίας του λοιμού[6], με τα Κερκυραϊκά[7] και τον διάλογο των Μηλίων[8].

Ο Περικλής
Στην τελευταία του δημηγορία, ένα χρόνο μετά την εκφώνηση του Επιτάφιου[9], ο Περικλής υπερασπίζεται την πολιτική και τη στρατηγική του (2.60.1), ενώ την ίδια στιγμή προσπαθεί να αναπτερώσει το ηθικό των Αθηναίων, (2.62.1). Η ενεργητική προσφορά του έμψυχου δυναμικού της πόλης είναι ένας ουσιαστικός παράγων για τη διατήρηση της πολεμικής ισχύος. Θεωρεί τον πόλεμο αναγκαίο κακό, εφόσον ο αντίπαλος είναι ιδιαίτερα διεκδικητικός (2.61.1), και ισχυρίζεται ότι είναι δειλία (2.61.4) το να μην επιλέγει κανείς τον πόλεμο όταν θίγονται τα συμφέροντα της πόλης.

Οι Αθηναίοι δεν έχουν το δικαίωμα να απεμπολήσουν την ηγεμονία της πόλης τους (2.63) και τούτο αποτελεί και το κομβικό σημείο της δημηγορίας. Ουσιαστικά, ο Περικλής παραδέχεται ότι η αθηναϊκή συμμαχία έχει γίνει πλέον ηγεμονία και ότι έχει προκαλέσει το μίσος των συμμάχων, αλλά την ίδια στιγμή μέμφεται τους πολιτικούς του αντιπάλους που αναζητούν ειρηνόφιλη πολιτική. Πολιτικά ρεαλιστής ο Περικλής αναγνωρίζει πιθανώς πως μόνον η διαρκής επίδειξη -έμμεση ή άμεση- της πολεμικής ισχύος μπορεί να διατηρήσει το ηγεμονικό *status* των Αθηνών, καθώς οι αποκαλούμενοι σύμμαχοι δεν είναι πλέον οικειοθελώς στο πλευρό της Αθήνας. Ωστόσο, προσπαθεί να μετριάσει την ωμότητα μιας τέτοιας παραδοχής, θεωρώντας την τυραννική εξουσία αναγκαστική και επικίνδυνη την οποιαδήποτε μορφής παραίτηση των Αθηνών από την ηγεμονική τους θέση. Οι Αθηναίοι είναι καταδικασμένοι να είναι ηγέτες και η πολεμική ισχύς τους εξαναγκάζει να μην μπορούν να επαναπαυθούν. Θέτει δηλαδή μια αμετάκλητη λογική, την οποία οι Αθηναίοι είναι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν εκ των περιστάσεων. Ο Περικλής και προφανώς ο ίδιος ο Θουκυδίδης θεωρούσε το μεγαλείο των Αθηνών ως αποτέλεσμα της ενεργητικής φύσης των συμπολιτών του και των στρατιωτικών δαπανών της –*χρήματα καί ναυτικόν*. Σε αυτή την περίπτωση ο έλεγχος της αθηναϊκής ηγεμονίας και η πολεμική ισχύς της έχουν ως θεμέλιο τις οικονομικές δαπάνες, ιδιαίτερα για την ενίσχυση του αθηναϊκού στόλου[10], του κατ' εξοχήν πολεμικού μέσου για τη διατήρηση της αθηναϊκής ηγεμονίας.

Ο Περικλής ενισχύει τον εθνικό μύθο με την υπόσχεση ενός ένδοξου μέλλοντος και της υστεροφημίας των Αθηναίων (2.64.3) –γεγονός που ερμηνεύει εν μέρει τα κίνητρα για τη διατήρηση της πολεμικής ισχύος. Κατόπιν, αποτρέπει τους Αθηναίους από την αποστολή κηρύκων στους Λακεδαιμόνιους (2.64.6), φοβούμενος ότι μια τέτοια πράξη θα δείξει την

[6] Θουκυδίδης τόμ. Β΄, 339-349.
[7] Θουκυδίδης τόμ. Γ΄, 537-543.
[8] Θουκυδίδης τόμ. Ε΄, 315-319.
[9] 429 ΠΚΕ, αν και οι πολιτικές συνθήκες που περιγράφει αναφέρονται μάλλον σε μεταγενέστερες εποχές. Περισσότερα βλ. Romilly 2000, 307.
[10] Kallet-Marx 1993, 117.

λιποψυχία των Αθηναίων στον εχθρό και θα τον φέρει σε πλεονεκτική θέση. Η άρνηση για διαπραγμάτευση επί της ουσίας είναι στρατηγική επίδειξης πολεμικής ισχύος. Η διαπραγμάτευση είναι τμήμα της λογικής και της πρακτικής του ασθενέστερου και οι Αθηναίοι πάση θυσία πρέπει να αποφύγουν αυτή τη λογική.

Τα Κερκυραϊκά

Στα Κερκυραϊκά περιγράφεται αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε παθολογία του πολέμου. Εδώ ο ιστορικός με το χαρακτηρισμό "ο πόλεμος είναι βίαιος διδάσκαλος", (3.82.2), αποδίδει τις αρνητικές συνέπειες του εμφυλίου πολέμου στον ανθρώπινο ψυχισμό, (3.82.3). Η άσκηση της πολεμικής ισχύος στην προκειμένη περίπτωση έχει αρνητικές συνέπειες στην ειρηνική ζωή της πόλης. Υπονομεύει τις ανθρώπινες σχέσεις (3.82.6) και την εμπιστοσύνη, διαφθείρει τους ανθρώπους και εν τέλει την ίδια τη σημασία των λέξεων (3.82.3.) Ο λογικός θεωρείται δειλός, ενώ ο παράτολμος θεωρείται ανδρείος, (3,82.5). Εμφανώς κατά του εμφυλίου πολέμου ο Θουκυδίδης θεωρεί πως στην προκειμένη περίπτωση διδάσκει τους κακούς πώς να γίνονται χειρότεροι και υπονομεύει την ευπιστία των ανθρώπων.

Ο Διάλογος των Μηλίων

Ο διάλογος των Μηλίων είναι το μοναδικό σημείο στο οποίο ο Θουκυδίδης δεν εφαρμόζει την τακτική των αντιλογιών των δημηγοριών αλλά εισάγει την διαλεκτική τέχνη. Ο διάλογος, έτσι όπως κατατίθεται από τον ιστορικό, είναι επίδειξη πολιτικού ρεαλισμού, σε ό,τι αφορά στην πολεμική ισχύ. Επιβάλλεται το δίκαιο του ισχυροτέρου και η άποψη των Μηλίων πως η παράδοση είναι πράξη δειλίας, αντιμετωπίζεται περιφρονητικά από τους Αθηναίους (5.100). Αν οι Μήλιοι επιδείξουν *σωφροσύνη* -κλασική αρετή στην κοινωνία του 5ου ΠΚΕ αιώνα- τότε θα αναγνωρίσουν ότι δεν είναι αγών από του ίσου περί ανδραγαθίας και ότι η τιμωρία δεν είναι η αισχύνη (5.101). Το θέμα είναι η επιβίωση και εδώ οι ηθικοί φραγμοί δεν έχουν κανένα νόημα.

Σύμφωνα με την γλώσσα του ιστορικού, λοιπόν, είναι δύσκολο να ανταγωνιστεί κανείς την φυσική πραγματικότητα –στην προκειμένη περίπτωση την πολεμική ισχύ των Αθηνών. Αυτό είναι το κομβικό σημείο με το οποίο ανοίγουν και κλείνουν οι Αθηναίοι τον διάλογό τους με τους Μηλίους. Αντίθετα με τους Αθηναίους του Ηροδότου, που ποτέ δεν παραδίδονται στον Ξέρξη και αρνούνται να προδώσουν τους Έλληνες, οι Αθηναίοι του Θουκυδίδη αποτιμούν ψυχρά την πολεμική ισχύ τους και φυσικά ακολουθούν τη λογική αυτής της αποτίμησης[11].

Ισοκράτης-Δημοσθένης

Οι δύο ρήτορες είναι εισηγητές δύο εκ διαμέτρου αντίθετων ιδεολογιών. Ελληνοκεντρικός ο Ισοκράτης θεωρεί ότι η Ελλάδα ενωμένη οφείλει να εκστρατεύσει εναντίον του προαιώνιου αντιπάλου της, των Περσών. Αθηνοκεντρικός ο Δημοσθένης δεν αποδέχεται το γεγονός ότι η Αθήνα του 4ου ΠΚΕ αι., με εμφανή τα σημεία της παρακμής, είναι υποχρεωμένη να παραχωρήσει την πρωτοκαθεδρία σε κάποια άλλη πόλη.

Σύμφωνα με τον Δημοσθένη[12], (Α΄ *Ολυνϑ*. 15), η επιλογή να πολεμήσουν οι Αθηναίοι στην Χαλκιδική, βοηθώντας παράλληλα τους Ολυνθίους να αποκρούσουν τον Φίλιππο μετά την κήρυξη του πολέμου εναντίον της ολυνθιακής συμμαχίας των πόλεων της Χαλκιδικής το 349 ΠΚΕ, παρουσιάζει στρατηγικά πλεονεκτήματα. Μεταφέροντας τον πόλεμο στην επικράτεια του

---

[11] Περισσότερα για τον διάλογο των Μηλίων και την εφαρμογή της πολεμικής ισχύος των Αθηναίων βλ. Crane 1998, 190-196.

[12] Δημοσθένης τόμ. Β΄, 37 και 43.

αντιπάλου, οι Αθηναίοι δεν θα πληγούν άμεσα από τις συνέπειες πολεμικών επιχειρήσεων στα πατρώα εδάφη. Η διασφάλιση των πατρώων εδαφών και η μεταφορά του πολέμου στα εχθρικά εδάφη είναι αποδεκτή στρατηγική για την διατήρηση της πολεμικής ισχύος, καθώς η παραγωγική ερήμωση της γης και η αρνητική ψυχολογία που δημιουργεί η προσέγγιση του εχθρού είναι παράγοντες αρνητικοί σε μια πολεμική αναμέτρηση[13].

Ο Δημοσθένης, επιστρατεύοντας τη ρητορική του δεινότητα, επιχειρεί μια ιδεολογική προπαρασκευή της κοινής γνώμης, χρησιμοποιώντας την έννοια του κοινού συμφέροντος από τη δική του οπτική γωνία. (Α΄ *Ολυνθ*. 28). Αν οι Αθηναίοι επιτύχουν στην εκστρατεία της Χαλκιδικής, οι πλούσιοι με μικρή θυσία -οικονομική επιβάρυνση- θα συνεχίσουν να απολαμβάνουν ανενόχλητα τα άφθονα αγαθά που κατέχουν και οι στρατεύσιμοι νέοι θα αποκτήσουν την πολεμική εμπειρία που θα τους κάνει δεινούς φύλακες της ακεραιότητας των Αθηνών.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε στην προκειμένη περίπτωση ότι δεν έχουμε να κάνουμε με την οπτική γωνία του ιστορικού, αλλά εκείνη του ρήτορα. Ο ρήτορας ανά τους αιώνες είναι όργανο παρασκευής ιδεολογίας και μετατόπισης της κοινής γνώμης και συνεπώς χρησιμοποιεί όλα εκείνα τεχνάσματα του λόγου που θα του επιτρέψουν να επιτύχει τους στόχους του. Ο ιστορικός καταγράφει γεγονότα. Ο ρήτορας ωθεί την κοινή γνώμη στην παραγωγή γεγονότων. Συνεπώς τα συμπεράσματα περί πολιτικής ισχύος από τον ρητορικό λόγο είναι αιωρούμενα σε ένα υποθετικό πεδίο, καθώς η ιστορική πραγματικότητα -ιδιαίτερα στην προκειμένη περίπτωση- είναι παντελώς διάφορη του ρητορικού λόγου.

Ο Ισοκράτης, στον λόγο του, που εκφωνήθηκε περί το 346 ΠΚΕ, εκθέτει ένα διαφορετικό πολιτικό σχέδιο, ίδιο με εκείνο που είχε εκθέσει και στον *Πανηγυρικό* του[14]. Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο οι Έλληνες οφείλουν να αναλάβουν πολεμική δράση εναντίον των Περσών. Η διαφορά ανάμεσα στους δύο λόγους είναι ότι στον *Πανηγυρικό* αναγνώρισε στην Αθήνα το δικαίωμα να πρωτοστατήσει στον αγώνα κατά τον Περσών. Η αναστροφή του σκηνικού στον *Φίλιππο*, είναι και η ουσία του πολιτικού ρεαλισμού και της διορατικότητάς του. Αναγνωρίζει ότι η Αθήνα δεν μπορεί πλέον να αποτελέσει πόλο έλξης για τις υπόλοιπες πόλεις της Ελλάδος και συνεπώς δεν μπορεί να πρωτοστατήσει σε έναν τέτοιο αγώνα. Επιχειρεί να πείσει, λοιπόν, τον Φίλιππο να αναλάβει την εκστρατεία με κίνητρο τη δόξα και την υστεροφημία του (134), αλλά η ουσία της παρότρυνσής του είναι η αύξηση της πολεμικής ισχύος των Ελλήνων έναντι των Περσών. Εδώ μας βρίσκει αντίθετους η άποψη του Jaeger πως ο Ισοκράτης είναι πολιτικά ρομαντικός και ότι η μοναδική ρεαλιστική λύση για τους Αθηναίους ήταν εκείνη που πρότεινε ο Δημοσθένης[15]. Ο ρεαλισμός ενυπάρχει στο εφικτό και το μόνο εφικτό στην προκειμένη περίπτωση ήταν να οσμιστούν οι Αθηναίοι σύσσωμοι τις επερχόμενες αλλαγές και να δράσουν ανάλογα. Ο ρομαντισμός συνυπάρχει με την ουτοπία και η πολιτική ουτοπία στην προκειμένη περίπτωση ήταν η προσπάθεια ανασύστασης του μεγαλείου μιας πόλης που είχε ολοκληρώσει σε εκείνη την περίοδο τον ιστορικό της κύκλο.

Εδώ θα αποτολμούσαμε την παρατήρηση ότι εμμέσως η παρότρυνση του Ισοκράτη προς τον Φίλιππο υπηρετεί και άλλους στόχους, ο κυριότερος των οποίων είναι η αποφυγή της στρατιωτικής σύγκρουσης ανάμεσα στην Αθήνα και τον Φίλιππο και η εύνοια του ισχυρού στο

[13] Σταϊνχάουερ 2001, 69.
[14] Ισοκράτης 1992, τόμ. 4, 239-241.
[15] Jaeger 1984, 186.

νέο πολιτικό σκηνικό που διαμορφώνεται. Πολύ αργότερα, στην τρίτη επιστολή του *προς Φίλιππον*[16], λίγο μετά τη συντριπτική ήττα των Αθηναίων στην Χαιρώνεια το 338 ΠΚΕ, επαναλαμβάνει την ίδια προτροπή, αναγνωρίζοντας ότι ήταν οι πολιτικές συγκυρίες που τον ώθησαν να συμβουλεύσει τον Φίλιππο να φέρει την ομόνοια ανάμεσα στους Έλληνες.

Επίλογος

Η αύξηση της πολεμικής ισχύος, αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας, σύμφωνα με τα όσα καταθέτουν οι ως άνω ιστορικοί και ρήτορες στα συγκεκριμένα αποσπάσματα που διερευνήσαμε, είναι έννοια με πολλαπλές αποχρώσεις, τις οποίες θα επιχειρήσουμε να συνθέσουμε βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Όσον αφορά στο πώς δικαιολογεί κάθε συγγραφέας την αύξηση της πολεμικής ισχύος, θα λέγαμε ότι το συμπέρασμα είναι κοινό. Η πολεμική ισχύς είναι το όργανο για την επιβολή και τη διατήρηση της εξουσίας τόσο για τους ιστοριογράφους όσο και για τους ρήτορες. Στην περίπτωση του Κύρου δικαιολογείται από την εξέγερση των Λυδών και συνεπώς από τον κίνδυνο που εγκυμονεί η εξέγερση για την ενότητα της περσικής αυτοκρατορίας. Στην περίπτωση του Διηόκη η αύξηση της πολεμικής ισχύος δεν εξυπηρετεί εθνικούς στόχους, αλλά τα συμφέροντα ενός μεμονωμένου προσώπου. Όσον αφορά στον Θουκυδίδη η αύξηση της πολεμικής ισχύος δικαιολογείται ως μέσο για τη διατήρηση της αθηναϊκής ηγεμονίας και χαρακτηρίζεται κυρίως από τη δύναμη του στόλου και την ενεργητική συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών. Για τον Δημοσθένη η πολεμική ισχύς είναι το μέσον για την ανάκτηση της παλαιάς λάμψης των Αθηνών, ενώ για τον Ισοκράτη η αύξηση της πολεμικής ισχύος δικαιολογείται ως μέσο την επιβολή των Ελλήνων επί των Περσών.

Οι συνέπειες της αύξησης της πολεμικής ισχύος για την ειρηνική ζωή της πόλης παρουσιάζονται διαφορετικές. Στην περίπτωση του Διηόκη οι συνέπειες είναι αρνητικές, εφόσον καταλήγουν στην δημιουργία μιας τυραννικής εξουσίας. Στον Θουκυδίδη, όσο και στον Δημοσθένη, η αύξηση της πολεμικής ισχύος είναι το μέσο για να απολαμβάνει η πόλη ειρηνικά τον πλούτο της. Ωστόσο, στο παρασκήνιο της ιστορικής αφήγησης διακρίνουμε ότι η αύξηση της πολεμικής ισχύος σημαίνει δαπάνες. Δαπάνες τις οποίες δεν είναι πάντα πρόθυμοι να πληρώσουν οι πολίτες, εξ ου και οι επισημάνσεις του Δημοσθένη, ή οι συγκεκαλυμμένες παροτρύνσεις του Περικλή.

Τα οφέλη από την αύξηση της πολεμικής ισχύος διαφέρουν, ανάλογα με τα κίνητρα και τους στόχους. Για τον Πέρση βασιλέα τα οφέλη είναι η διατήρηση της ενότητας της αυτοκρατορίας του και η αύξηση της παραγωγικότητας των Λυδών. Για τον Διηόκη τα οφέλη είναι προσωπικά και αφορούν στην εγκαθίδρυση και τη διατήρηση της εξουσίας του. Για τον Θουκυδίδη τα οφέλη δεν είναι μόνον υλικά. Είναι η υστεροφημία και η δόξα της πόλης, που είναι ταυτόχρονα δόξα των πολιτών της. Η απόλαυση των υλικών αγαθών είναι ένα από τα υλικά οφέλη με τα οποία προσπαθεί να πείσει ο Δημοσθένης τους Αθηναίους για να συνδράμουν οικονομικά στην αύξηση της πολεμικής ισχύος. Ο Ισοκράτης διαφέρει αρκετά στις απόψεις του συνδυάζοντας την αύξηση της πολεμικής ισχύος με την ένωση των ελληνικών πόλεων, επιδεικνύοντας μια σπάνια κατά την άποψή μας διορατικότητα στις επερχόμενες κοινωνικές μεταβολές.

Ο πόλεμος αποτελεί ουσιαστικά δομικό στοιχείο της ζωής στην ελληνική πόλη[17] και συνεπώς δεν μπορεί να αναζητήσει κανείς ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στις απόψεις των συγγραφέων, με εξαίρεση πιθανώς τον Ισοκράτη και τις αντιλήψεις του περί πανελλήνιας ειρήνης και ένωσης

[16] Ισοκράτης 2001, 394.
[17] Σταϊνχάουερ 2001, 27.

των πόλεων-κρατών. Και αυτός ωστόσο χρησιμοποιεί την ιδέα του πολέμου, αλλά τη μεταθέτει σε ένα διαφορετικό επίπεδο από εκείνο που θεωρεί ουσιαστικά εμφύλιο σπαραγμό. Ο πόλεμος για τους συγγραφείς είναι το αναγκαίο μέσο για την εκπλήρωση των πολιτικών στόχων της πόλης. Ο Θουκυδίδης συνυπογράφει τούτη την άποψη στο διάλογο των Μηλίων, αν και υφίσταται η άποψη πως σκόπιμα παραθέτει το διάλογο σε μια εποχή που τα ιδανικά έχουν σβήσει και η ωμή εξουσία περνά από το ένα σφάλμα στο άλλο[18]. Σαφή θέση παίρνει ο ιστορικός στα *Κερκυραϊκά*, όπου εκφράζει την απέχθειά του για την εμφύλια σύρραξη. Ο Ηρόδοτος αφηγείται τον πόλεμο ως δύναμη επιβολής και ουσιαστικά αποδοκιμάζει εμμέσως μόνον την τυραννίδα (1.96), ενώ ο Δημοσθένης ανοικτά τον εισηγείται ως τη μόνη εφικτή λύση των προβλημάτων των Αθηναίων και ως πράξη συμφέροντος[19].

Βιβλιογραφία

Finley, J.H. 2001. *Θουκυδίδης*, Αθήνα: Παπαδήμας,.
Jaeger, W. 1984. *Δημοσθένης, διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτικής του*, (μτφρ. Δ. Καρπουζά-Καρασάββα), Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
Kennedy, G. 2003. *Ιστορία της Κλασικής Ρητορικής,* (μτφρ. Ν. Νικολούδης), Αθήνα: Παπαδήμας.
Romilly, J. 2000. *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός*, Αθήνα: Παπαδήμας.
Σταϊνχάουερ, Γ. 2001. *Ο Πόλεμος στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαδήμας.
Clausewitz, C. 1976. *On War*, (trans. Colonel J.J. Graham), Princeton: Princeton University Press.
Crane, G. 1998. *Thucydides and the Ancient Simplicity: The Limits of Political Realism*, Berkeley: University of California Press.
Huxley, T.H. 1989. *Evolution & Ethics and Other Essays*, Princeton: Princeton University Press
Kallet-Marx, Li. 1993. *Money, Expense, and Naval Power in Thucydides' History 1-5.24*, Berkeley: University of California Press.

Πηγές

Δημοσθένης, χ.χ. *Κατά Φιλίππου, Ολυνθιακοί*, Τόμος Β΄, (μτφρ. Γ. Παπαλεξανδρής), Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.
Ηρόδοτος, 1998. *Ιστορίαι*, Βιβλίο Α΄ Κλειώ. (μτφρ. Λ. Δρακόπουλος) Αθήνα: Επικαιρότητα.
Θουκυδίδης, χ.χ. *Πελοποννησιακός Πόλεμος*, Τόμος Β΄ (μτφρ. Π. Ξιφαράς), Ι. Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.
Θουκυδίδης, χ.χ. *Πελοποννησιακός Πόλεμος*, Τόμος Γ΄ (μτφρ. Π. Ξιφαράς), Ι. Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.
Θουκυδίδης, χ.χ. *Πελοποννησιακός Πόλεμος*, Τόμος Ε΄ (μτφρ. Π. Ξιφαράς), Ι. Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.
Ισοκράτης, 1992. *Άπαντα, Τόμος 4: Περί της ειρήνης, Αρεοπαγιτικός, Φίλιππος*, (μτφρ. Σ. Παπαϊωάννου), Αθήνα: Κάκτος.
Ισοκράτης, 2001. *Περί ειρήνης, Κατά των Σοφιστών, Επιστολαί προς Φίλιππον και Αλέξανδρον*, (μτφρ, Μ. Ξάνθου), Αθήνα: Ζήτρος.

[18] Romilly 2000, 399.
[19] Kennedy 2003, 121.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG